

Erdélyi Örmény Gyökerek

Füzetek

Fővárosi Örmény Klub időszaki kiadványa
I. évfolyam 1997/10. szám

1997. december

„Emlékek nélkül,
népeknek híre csak
árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén du. 17 órakor - hívtatán és hívtatlanul - mindenkit szeretettel vár klubdélutánjaira a Budapest V. Semmelweis u. 1-3. I. emeleti zenetermébe.

Naptár - december

Régi naptáraink e hónapot karácsony hava néven is említik. Bár a többnapos ünnep a hó végére esik, mégis meghatározó jellegű. A karácsony a kereszténység második legnagyobb ünnepe az ünnepek sorrendjében. (A húsvét a legnagyobb !) A karácsony Krisztus születésének az emléke. A hónap első három hete az előkészület jegyében telik el, hogy minél mélyebben tudjunk ünnepelni.

Hajdan az örmény egyház együtt ünnepelte a vízkereszttel, de Erdélyben és Magyarországon már hosszú idő óta a napján.

Hadd idézzünk egy ünnepi saragánt !

"Magasztaljuk és dicsérjük Isten Szentséges Anyját,
Az örömhírt vivő angyal hirdette, hogy Megváltó születik a Szűztől.
Ő mondta: örvendj és vígad, az Uralkodók Ura van veled."

/néhai Kovács Géza fordítása/

dr. Sasvári László

De ez hangzik fel a régi liturgikus szokások emlékeként vízkeresztkor is. Csatlakozzunk az angyalokhoz, az örvendezést és a vígságot mind az ünnepre, mind az új esztendőre mindenkinek kívánjuk.

Az erdélyi örmények rövid története jogi megközelítésből
A Fővárosi Örmény Klubban 1997. október 16-án elhangzott előadás
II. rész.

1754-ben az új - a kidolgozójáról, Bethlen Gáborról *Systema Bethlenianum*nak elnevezett - adórendszer erdélyi életbeléptetésévelⁱ - újabb nehézségekkel kellett szembenézniük az örmény telepéseknek. Ez az adórendszer - az alapvető rendi mentességek kivételével - nem volt tekintettel a korábbi privilégiumokban rögzített előnyökre, így hiába rögzítették az örmények városok részére kiadott kiváltságlevelek az örmények adóját, 1755-ben a részükre megállapított adó kétszeresét is kénytelenek voltak megfizetni, fejadó szempontjából pedig eléggé magas adó kategóriába sorolták be őket, sőt vagyonadót is kötelesek voltak fizetni. Az erzsébetvárosi és szamosújvári örmények ennek kiküszöbölésére egyszeri adómegváltási összeg befizetését ajánlották fel Mária Teréziának azzal a feltétellel, hogy a megváltást újabb kiváltságlevelekben rögzítsék. Mária Terézia az ajánlatot elfogadta és a kiváltságleveleket 1758-banⁱⁱ a két város részére megadta. 1759. szeptemberében összeült az erdélyi országgyűlés, ahol kihirdetésre kerültek a frissen adományozott kiváltságlevelek, minek eredményeként egy újabb rendi tiltakozás vette kezdetét. Újabb, mivel a nemesi rendek számos tiltakozás útján próbálták megakadályozni - teljes vagy részleges sikerrel az örmények kiváltság - és birtokszerzéseit. A három rendi *natio* - magyarok, székelyek, szászok - elsősorban a birtokszerzést támadta, azzal érvelve, hogy az örmény kereskedők a többi idegen kereskedővel együtt csupán megtűrt személyek Erdélyben, honosításuk nem történt meg., így birtokot örökjogon nem szerezhetnek. Ennek kapcsán a rendek az összes sérelmüket előadták az örményeknek. Az országgyűlés a rendek ellentmondását elutasította arra hivatkozva, hogy azok nem emeltek kifogást az 1733. és 1746. évi kiváltságok ellen, továbbá az örmények az elmúlt évek alatt már megszerezték az indigenatust, valamint az a tény, hogy az örmények jogokat nyernek, mind a Kincstár, mind az ország számára fontosak. Az ügy azonban a királyi udvarig eljutott, de a Habsburg-kormányzat - elsősorban pénzügyi érdekből - védelmébe vette az erdélyi örményeket, akik maguk is felségfolyamodványokban kérték a kiváltságaiknak történt ellentmondás megsemmisítését. Az erős nyomás hatására a rendek visszavonták ellentmondásukat és ezt 1761-ben be is jelentették a királynőnek, azt azonban határozottan kijelentették, hogy az örményeket nem tekintik állampolgároknak, mivel azt az uralkodótól és a rendektől kell kérni, elnyerése esetén pedig az országgyűlésen esküt kell tenniⁱⁱⁱ.

Lényegében ezzel zárult le az 1758. évi örmény privilégiumok körüli vita.

Az örmény iparosok helyzetének szabályozása előrelépést mutatott e korban, ugyanis az addigi helyi szabályozásokkal szemben megjelentek a királyi megerősítésű céhkiváltságok (az elsőt a szamosújvári és görgényszentimrei kordován- és szatyánkészítő céh kapta)^{iv}. Érdekes azonban, hogy a gyergyószentmiklósi örmény tímár-ipar, amely az egyik legjelentősebb volt, még az 1760-as években is céhkiváltságok nélkül működött.

Az 1770-es évek elején az örmény kereskedőkre és iparosokra egyre nagyobb veszélyt kezdett jelenteni a szász konkurencia, amely Samuel Bruckenthal, az erdélyi szászok XVIII-XIX. századi legnagyobb államférfiúja révén egészen a királynői döntésekig hatást tudott gyakorolni a politikában^v. A szász konkurencia maga is egyre erősebben fenyegetve érezte magát, egyáltalán nem alaptalanul, amennyiben figyelembe vesszük, hogy az Erdélyben akkor működő 781 kereskedőből több mint 150 örmény volt^{vi}.

Ha figyelembe vesszük azt is, hogy a két örmény város (Szamosújvár és Erzsébetváros) évi közel 100 ezer forinttal járult hozzá a külkereskedelmi vámjövödelmekhez - ami több százezer forintos külkereskedelmi forgalmat jelent - akkor meggyőződéssel állíthatjuk, hogy ezen időben Erdély kül- és belkereskedelmi forgalmának kb. 1/4-e örmény kézen volt^{vii}, így nem csoda a többi kereskedő nagy fokú féltékenysége.

Mindazok ellenére, hogy az örmény kereskedők és iparosok tevékenységét gyakran korlátozták, az adózás tekintetében mégis magasabb csoportba lettek beosztva. Mikor a *Systema Bethlenianum* második 1769-es módosítása után újra adókatégoriákba sorolták a városokat, a két örmény város fejadó szempontjából a legmagasabb kategóriába került azzal az indokolással, hogy polgársága Erdély két leggazdagabb városáéval, az akkor a főváros szerepét betöltő Szebenével és a kereskedelmileg oly jelentős Brassóéval van azonos vagyoni szinten^{viii}.

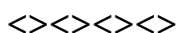
Egyetlen területen következett be előrelépés az erdélyi örmények jogai terén, ti. 1776/77-ben megkapták a közhivatal-viselés jogát^{ix}. A különböző tiltakozások természetesen itt sem maradtak el, de Mária Terézia kitartott elhatározása mellett.

Az 1780-90. közötti időszak - II. József kora - két szempontból érintette az erdélyi örményeket. Az első lényeges változás az volt, hogy II. József bevezette a concivilitas-t, miszerint az ország összes lakója azonos polgárjogot kapott^x. Ez végleg lezárta az indi-

genatus vitát, így az örmények megszűntek megtűrt elemek lenni, ugyanakkor viszont az örmény városok zártságát is veszélyeztette ez az intézkedés, mivel a városokba való be-, illetve az onnan történő kitelepülés mindenki számára jogilag megengedetté vált. A második jelentős változás Erdély új közigazgatási beosztásának létrehozása volt^{xi}. Az új beosztás nem volt tekintettel a különböző nemzetiségek területi elhelyezkedésére. Mind Erzsébetváros, mind Szamosújvár újabb kiváltságlevelek megszerzésével igyekezett önálló státuszát fenntartani. Törekvéseik eredményeképpen a két kiváltságlevél megszerzésével egyidejűleg a szabad királyi városi státuszt is elnyerték^{xii}. II. József 1790. januárjában néhány intézkedés kivételével visszavonta reformjait és ezzel vitássá vált a két örmény város szabad királyi városi státusza.

dr. Czárán István

Folytatás a következő számban

Velence örmény emlékei
 Speciális örmény útikalauz
 II. rész

A város keleti oldalán található:

San Zaccaria templom, amit az V. örmény Leó akaratából építették.

Celestia (volt) templomban őrzik az Ararat-i örmény mártírok ereklyéit.

Ponte degli Scudi [a Pajzsok hídjánál] volt Hermetian Hagop lakása, aki a S. Lázár-szigeti mechitaristák orvosa volt.

San Martino templom: ott misézett valamikor Mechitár apát.

Fondamenta del Piva: ott laktak két évig Mechitár és tanítványai.

Ponte Storto: itt lakott Antonio Surian.

Sz. Balázs temploma, ahol az örmény Sz. Balázs vértanú ereklyéit őrzik.

San Pietro di Castello temploma, melyet Nerszesz ravennai exarcha rendeletére építették.

San Canciano temploma, ahol felravatalozták Seriman Zakariást, aki Olaszország híres satirikus regényírója volt.

Canal Grande jobb partján található:

Ca Dario: Abdol örmény gyémántkereskedő lakott.

Accademia: itt látható az Ararat-i vértanúk képe, Carpaccio műve.

Ca Cappelóban van Velence egyetemének armenológiai tanszéke.

Rialto: örmények szőnyeg és drágakő üzletei vannak itt.

Campo Rialto Nuovo: készült Giovanni Zivoglis örmény tervező szerint.

Palazzo Corner: Katherina örmény királyné palotája.

Ca Pesaro: az örmény kollégium volt épülete, Modern Művészet Múzeuma: ma benne hét festmény Levon Minaszjától.

A város észak-keleti részében található:

Lista di Spagna úton van a Seriman palota, ma benne van a megyei hivatal épülete / Dipartimento della Regione Veneto/.

Fondmento Cannaregion látható a Szurian Palota.

Chiesa San Giobbe: ebben a templomban sokszor vonult magába Hetum örmény király.

A város öblével szemben vannak - elkezdve a Giudecca Kanálisától:

Giudecca: a Szent Balázs és Cataldo templomban az örmény Sz. Balázs ereklyéjét őrzik.

Sz. György szigete: régi örmény temető volt.

Sz. Lázár szigete: mechtarista kolostor, tudományos akadémia, híres könyvtár, kéziratok gyűjteménye, könyvkiadó intézet, múzeum, képtár és egy szeminárium.

Lazzaretto Vecchio: itt van eltemetve egy Mardirosz nevű örmény.

Lido: La voce Arména (Arménia hangja) kiadó volt itt.

A város peremén kívüli emlék

Torcello: Ravennai Izsák örmény exarcha emléktáblája.

A San Lazarro szigeten tett látogatásról egy másik cikkben számolunk be.

Fogolyán Miklós feljegyzéseit sajtó alá rendezte: dr. Sasvári László

<><><><><>

Elhunyt Jagamas János, az erdélyi népzene kutatás nesztora

A Fővárosi Örmény Klubban 1997. október 16-án elhangzott előadás

Szeptember 19-én délelőtt szólt a telefon: Jagamas János szeptember 15-én hétfőn elhunyt Kolozsvárott. Ma és most temetik annyi kiváló magyar értelmiségi örök nyughelyére, az őszborította Házsongárban. Igen hálás vagyok kedves régi barátunknak, ki tapintatosan szólt és lehetőséget teremtett számomra, hogy ily távolból, legalább gondolatban elbúcsúzzak a szeretett és tisztelt Tanár Úrtól.

Nem tanultam nála, de évfolyamtársaimtól tudom, hogy rettegett tőle a Zeneakadémia. Az igényessége miatt. Tanulmányaim vége felé, 1966. januárjában a végzős évfolyam számára 10 napos sítábort rendeztek a Vlegyásza menedékháznál. Egyedül ő volt elsőként reggel a pályán és jóval sötétedés után, utolsóként távozott onnan. Ötvenhárom évesen oly lendülettel, akarattal, kitartással igyekezett síelni megtanulni, mint senki más

a majdnem 50 fős társaságból. De igazán akkor nyílt meg számomra, amikor Csíki Endrével kezdtem foglalkozni. Felejthetetlen, milyen lelkesedéssel segített, ösztönzött szeretett tanára körüli kutatásomban.

Ha mindenki elismerte tudását, szigorúságát, igaz embersége ekkor mutatkozott meg, hisz a tanítványok legtöbbször elfelejtik azokat, akik lépéseiket egyengették valaha a tudás rögzös útján. Őt látva, Csíki Endrét láttam, ugyanily nagy tudású zenész, majdnem ugyanennyire járatlan vagy érdektelen az élet anyagi dolgaiban és ugyanakkor az elvont ismeretekkel, a felsőbb, abszolút értékekkel szemben teljesen elkötelezett ember. A most kiállított Nagy Imre által rajzolt arcképe mindkettőjüket pontosan minősíti. A festőművész, ki ezúttal is a lényegre fogta meg, a gondolkodó embert, a tudóst, az élet elméleti mélységeit kutató, megismerő férfit.

Désen született 1913.junius 8-án, saját bevallása szerint "kereskedő-iparos családból", igen rossz kisgyermek, majd a kolozsvári piarista főgimnázium tanulója, ki 16 éves korában eldöntötte: muzsikus lesz.

A sors összehozta Csíki Endrével, ki 1933 tavaszától 1936 őszéig összhangzattanra, formatanra és hangszerelésre tanította. Ezek után kolozsvári Conservatorul de Muzica si Arta Frameticu zeneszerzős diákja lett, majd a háború miatt Budapesten folytatta tanulmányait 1941-1944 között.

Ekkor ismerkedik meg Kodály Zoltánnal, ki "akkor sajnos már nem tanított zeneszerzést, de a magyar népzene órákat megtartotta magának. Heti 2 órában volt velem, csütörtök délelőttként. Kodály Zoltán már az első órákon felfigyelt rám, hiszen a többi kollégához viszonyítva, kimagasló népdal ismereteim voltak: kb. 180 népdalt ismertem. Egy év lefolyása alatt Kodály Zoltán irányításával újabb 800-at tanultam meg. Sajnos, a háború miatt immár másodszor voltam kénytelen megszakítani a tanulmányokat." Egy másik interjúban bővebben emlékezik az előzményekre: " Csíki... adta kezembe Bartók Béla: A magyar népdal című kötetét, valamint Bartók és Kodály közös művét, a 150 magyar népdalt. Ez a két alapvető fontosságú mű segít megismerni zenei anyanyelvem. (!!)

Sok dallamot másoltam ki és tanultam meg belőlük." Ne feledjük, a budapesti Zeneakadémián Siklós Albertnél és Viski Jánosnál tanult zeneszerzést. A Kodály Zoltánnal való találkozás és az 1949-ben megalakult új kutatóintézet megváltoztatta sorsát. Tudniillik, ekkor a Bukaresti Folklór Intézet kolozsvári osztálya megnyitása alkalmával fölvtették főkutatói állásba. Az előbb említett népzene tanulmányok mellett, még diákévei alatt a Kászon-mentén, Csíkmenaságon, majd Kápolnásfaluban (Udvarhelyszékben) gyűjtött magyar népzene.

A kolozsvári folklór osztályon végzett munkájáról 1957-ben számolt be a KORUNK c. kolozsvári havilap hasábjain : 8 év alatt 10.000 magyar szövegű, 1.000 hangszeres, 1.900 román szövegű és 100 más nyelvű szöveges dallamot gyűjtöttek, leginkább Kalotaszeg, Mezőség és Moldva népétől. Így készült el a kalotaszegi Inaktelke, a moldvai Trunk zenei monográfiája és Faragó Józseffel - legalább is remélték ekkor - rövidesen megjelentetik közös kötetüket: 350 romániai magyar népdal címmel.

Ligeti György, a Nyugaton élő, most is nagyhírű muzsikusként, dicsőszentmártoni születésű fiatalembert, előbb Kolozsvárt, majd Budapesten végezte zenetanulmányait. Ő írja még 1950-ben, alig félévvel a kolozsvári osztály beindítása után: "a folklór-gyűjtési munkát Jagamas János, Erdély legjobb népzenei szakembere vezeti."

A sok szép eredménynek és áldozatos munkának meg is lett a jutalma: 1960 tavaszán Jagamas Jánost menesztették a Folklór Intézetből. Ő, aki legelőbb egy román falu zenei anyagát kezdte gyűjteni fiatal fejjel, most a testvériség hamis szólamait is megismerte.

Nem sértődött meg, csak akkor haragudott, "ha más nem vette komolyan, amire én az életemet tettem." Ki ismerte, tudja - távol állott tőle bármilyen pátosz. Mikor e hitvallását mondta - valóban komolyan gondolta.

Főiskolai tanárként működött már korábbról, az is maradt nyugdíjazásáig. Ekkor stílustörténeti kutatást végzett a reneszánsz, a barokk és a XX. század zenéjéből. Közben visszatért zeneszerzői munkájához is. Igaz, hogy némely kórusműveinek nyomtatásban is megjelentek az 50-es években, de ezen tevékenysége sajnos máig alig ismert.

A sok megpróbáltatást átélte erdélyi magyarságnak is példát adott magyarságból, a nép szeretetéből, nemzeti értékeink megbecsüléséből, ezek ápolását életművének tekintve. Az erdélyi magyar-örvények érzelmi kötődése a magyarsághoz itt is, újra bizonyosságot nyert.

Mégis ezúttal nem annyira a néprajzkutatót méltatom, hanem a tanítót. Nem a tanárt, mert ez inkább távolságtartó, didaktikus, talán kissé száraz, rideg, tekintélykereső. Az Ő tekintélye erkölcsi és szakmai volt. Tudta ezt mindenki. A jövőt építette a Zeneakadémián is, amikor tanítványaitól megkövetelte Bach Wohltemperiertes Klavier c. műve mind a 48 fűgájának ismeretét, de akkor is, amikor élete delelőjén, az összegezés korán, értékes idejét, erejét az első hívásra egy vidéki falu, a Kolozsvár melletti Mérésra ment kórust oktatni. Öt éven keresztül, 1971-75 között heti 2 alkalommal próbált a 40 tagú énekkarral, sok sikert aratva. Majd az egyik megyei találkozóra mentek volna, de "a busz nem érkezett meg", hiába vártak órákig Mérésban a kórustagok. Eredményes akció volt, szét is széledtek rövidesen a kórustagok, bár Jagamas János 62 évesen, vállalta a vasárnapi próbákat is, hátha összetarthatja így az együttest. Szucsáig ment busszal, onnan pedig 15 km-t gyalog ! Legutolsó próbájukon már csak 3 férfi jelent meg ! Három év múltán Varga György helybeli pedagógus visszahívta Jagamast, ki az első szóra jön. Egy évig folytatja, míg új tanár, jó szakember kerül a faluba és kézbe veszi az énekkar sorsát is.

Sikerei ? "Megmondják mások. Annyit, fájdalommalra kijelenthetek, hogy mindent jobban kellett volna művelnem. Az utóbbi években 2 eredményt mindenestre elértem. A magyarországi Néprajzi Társaság tiszteletbeli tagjává választott. És a mérai kórus tagjai nagy része megtanult kottát olvasni. Különben nem is tudom, miért emlegetem még mindig az én kórusomként... " vallja akkoriban.

Mire nevelt Jagamas János, tette fel a kérdést Benkő András 1978-ban. Felsorolása pontos és időtálló:

1. "A személyes példa a távlati tervek megfogalmazásában és való váltásában.
2. Igényességre, felelősségtudatra.
3. A tanulmányozott anyag tiszteletére - a belőle származó törvényszerűség következetes alkalmazására
4. Időszerű tudományos és nevelői feladatok szenvedélyes keresésére (folyton utal a megoldandó problémákra).
5. Kitartásra a feladatok megoldásában, a munkában.
6. A sekélyes, talmi megnyilatkozások kerülésére, elvetésére - az élet, tudomány, művészet területén egyaránt-bárhol, bármikor és bármilyen formában jelentkeznek.
7. Áldozat- és segítőkészségre, akár egyének, akár közösségnek legyen rá szüksége (könyvei széthullottak).
8. A múlt eredményeinek tiszteletére - de bátorságra is, magunk és mások eredményeinek kiegészítésére, helyesbítésére, a továbblépésre (múdal-népdal viszonyát helyesbíti).

Soraink nem mutathatják be, de tudatosíthatják - köztünk él és dolgozik közép-kelet-európai népzene egyik legkiválóbb szakembere, a hazai zenetudomány sokoldalú képviselője. Serkentsenek kellő megbecsülésre, tolmácsolják szeretetünket, jókívánságunkat: válthassa valóra életének nagy célkitűzéseit."

- írta a zenetörténész Benkő András a kolozsvári UTUNK-ban ezelőtt 20 évvel.

Most, kéthetente megjelenő UTUNK-utód, a kolozsvári HELIKON ezév szeptember 25-iki számában még nem vette észre Jagamas János elhunytát. Mint ahogy a hazai sajtó sem.

Mindezekről független, Jagamas János számunkra példa és bizonyág: Csíki Endre és Viski János tanítványa méltó volt mestereihez, emberségben, szakmai tudásban, magyarságban egyaránt. A gondolatot, miszerint nincsenek is magyar-örmények, pusztá léte és életműve cáfolja.

Visszagondolva kezdetben említett Veled töltött téli élményeimre, Vlegyásza és Bihar hegyein, hiszem, Tanár Úr, kedves János, hogy mint az általad oly szeretett népdal egyike mondja: "Ha föl megyek arra a magas nagy hegyre" Szivárvány havasán egyszer, mikor eljön az ideje, majd újra találkozunk !

Addig is pihenj békében, emléked legyen áldott !

Budapest 1997. október 15.

Fancsali János

**Szabó László: *Arménia, Anatólia, Levante*
című fotókiállítása**

a Fővárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat Budapest V. Akadémia u. 1. II. em. 293. szám alatti kiállító termében 1997 november 14 - december 18.

Megtekinthető minden kedden 14-17-ig és csütörtökön 14-16 óráig.

Szabó László 1955-ben Budapesten született. Fotószakiskolát és a MUOSZ fotóripor-
teri szakát végezte. Nemcsak foglalkozása, hanem hobbija is a fotózás.

Hátizsákkal Közel-Keleten az ősi kultúrák nyomában.

Talán a bennem csordogáló kevéske örmény vér az oka, hogy már évek óta a Közel-Keletet választom úti célul. Sokkal jobban érdekelnek az itt kifejlődött ősi kultúrák, mint a modern Nyugat-Európa vagy Észak- Amerika.

Több Görögországi utazás után az első hosszabb út - 1995 - Ciprusra és Izraelbe vezetett. Lenyűgözött a Trodos - hegység fantasztikus panorámája és Jeruzsálemnek a három világvallás szent helyének az atmoszférája.

A következő út alkalmával már a turisták által kevésbé ismert tájakra jutottam el, Törökország belső vidékeire és Szíriába (1996). Pamukkale mészkőcsodái, Kapadókia holdbéli tájai, földalatti városai páratlanok a világon. Szíria pedig már az igazi kelet. Tudtam, hogy ebben az országban ősi kultúrák léteztek és ezeknek rengeteg ma is látható emléke van itt. A közvetlen találkozás ezekkel az emlékekkel azonban várakozáson felüli volt. Meglepett az is, hogy az emberek többsége mennyire barátságos és segítőkész. Szíriából nyár közepén tértem haza, de csak pár hónapig tudtam nyugton maradni. Februárban (1997) ismét Damaszkuszban voltam, ahonnan a vízum megszerzése után indultam az új cél, Jordánia felé. A Jordán utazás fő oka, hogy megláthassam a titokzatos romvárost, Petrát. Ha semmi mást nem látok Jordániából, akkor is megérte volna ezt a hosszú utat megtenni.

Tavasszal már egy újabb utazáson törtem a fejem. Régi tervem volt, hogy elmegyek Aniba, az örmények ősi fővárosába, ahonnan az erdélyi örmények - köztük az én egyik ősöm is - elindult a háborúk és földrengések után új hazát keresni. Végülis Bence fiammal együtt eljutottunk Aniba, amely közvetlenül a török-örmény határon fekszik, de török területen. A határövezetre hivatkozva a török hatóságok nem engedélyezik a fényképezést. Ennek ellenére sikerült fotókat készítenem és ezen a kiállításon a Közel-Kelet műemlékei, természeti képződményei mellett Ani az ősi örmény főváros romjaiban is csodálatos emlékeit láthatják.

Szabó László

<><><><>

Az örmény-katolikus egyház története és művészete magyarországi első konferenciája

1997. november 20-22 között zajlott - Budapesten a Magyarok Házában - az a rendezvénysorozat, amelynek elsődleges célja volt a magyar-örmény közösségek bázisát képező örmény-katolikus egyház és egyházi művészetek, műtárgyak múlt-, jelen- és jövő problémáinak megvitatása.

A konferenciát az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület szervezte és rendezte. Fő támogatói a Budapest Főváros Közgyűlése Kisebbségi, Emberi Jogi és Vallásügyi Bizottsága, valamint a Budapest Főváros Közgyűlése Kulturális Bizottsága voltak. A konferenciát sajnos egyetlen örmény kisebbségi önkormányzat sem támogatta, sőt többek egyenesen elhatárolták magukat e rendezvénytől.

A konferencia védnökségét Harrach Péter, a Főváros Közgyűlési Kisebbségi, Emberi Jogi és Vallásügyi Bizottság elnöke vállalta. Az egyház részéről a Katolikus Tábori Püspökség, Ladócsi László Tábori Püspök képviselőjében Kóczán Árpád lelkész vett részt.

A Miniszterelnöki Hivatal Popovics György képviselte.

A rendezvénysorozat Vákár Tibor ARARÁT szimfónia c. kiállításának megnyitásával kezdődött, amely kiállítás a konferencia alatt volt megtekinthető. A művész az örmény történelem nagy eseményeit, sorsfordulóit fogalmazta meg csodálatos grafikáival, bemutatva az örmény nép történelmi, gazdasági, művészeti és tudományos nagyságát is. A 12 tételes szimfónia a "Lelkek mágnese - ARARÁT" című képpel fejeződik be, kifejezve, hogy elindult egy visszaáramlás az őshaza irányába, amely ha nem is a tényleges visszavándorlást, hanem az őshazával való lelki kapcsolatok megerősödését szimbolizálja.

A konferenciára meghívást kaptak az erdélyi örmény kolóniák képviselői is, akik közül megjelentek:

Kolozsvárról Sebesi Karen Attila az RMDSZ Kolozs megyei kulturális alelnöke és B.

Kovács Júlia az Örmény-magyar Baráti Társaság titkára,

Szamosújvárról: Tarisnyás Csilla az Pro Arménia Alapítvány elnöke és Karácsony Ernő festőművész,

Gyergyószentmiklósról Buslig Gyula az örménykatolikus egyháztanács tagja, Pachotáné Zakariás Sarolta és dr. Simon Istvánné az Oltáregylet elnöke,

Csíkszépvízről (Csikszeredáról): Zakariás Péter és Száva Antal, valamint Erzsébetvárosról Calinescu János az Örmény Alapítvány elnöke.

A konferenciát dr. Issekutz Sarolta elnök nyitotta meg és köszöntötte az igen nagy számban megjelent érdeklődőket, a meghívott vendégeket és a médiák kiküldötteit. Ismertette a Bécsi Mechitarista Rend részéről P. Vahan Hovagimian C.M.V. által írott levelet, valamint Jakubinyi György gyulafehérvári érsek, a romániai örménykatolikusok apostoli kormányzója üdvözlő levelét. Ismertette az 1997 februárjában alakult Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület célkitűzéseit, amelyhez illeszkedően e konferencia megszerveződött.

Ezt követően bevezető előadások hangzottak el az örmény kereszténység felvételéről a "A kereszténység kezdetei és az örménység" címmel dr. Magyar István Lénárd egyetemi tanár előadásában, elhelyezve a keresztény örménység hajóját a vallások háborgó tengerében. Dr. Guzsik Tamás építészettörténész a "Hagyományőrzés és hagy-

ományteremtés az örmény építészetben" című előadása érdekes összefüggésekre irányította rá a figyelmet az ősi ANI templomainak példáin keresztül. A kereszténység és így az örménykatolikus vallás jövőjével kapcsolatos hozzászólások közül, kiemelnénk Kóczán Árpád római katolikus lelkész megjegyzését, amely szerint az örménykatolikus egyház személyi utánpótlásában körvonalazódó problémák megoldásában támaszkodni kell a római katolikus egyházra.

A konferencia másnapján P. Fogolyán Miklós Lukács C.M.V. gyergyószentmiklósi plébános sajnálatos betegsége miatt, az általa elküldött anyagok felhasználásával dr. Sasvári László tanár tartott összefoglaló előadást a világ örménykatolikus kolóniáiról. Megtudhattuk például, hogy a világon ma mintegy 300.000 örménykatolikus lelket tartanak nyilván, a közel 6 millió, örmény között. Azt is megtudtuk, hogy az örménykatolikusok szinte kizárólag az őshazától távol, kisebb nagyobb kolóniákban élnek, így utánpótlásuk az őshazából nem várható. Az örménykatolikus egyházi szigetek csak addig maradnak fenn, amíg a vallási és nyelvi asszimiláció el nem mossa azokat.

Az erdélyi örmény kolóniák bemutatkozását Szamosújvár kezdte, Tarisnyás Csilla beszámolójával, majd a gyergyószentmiklósi Oltáregylet munkájáról, feladatairól számolt be dr. Simon Istvánné. Nagyon szép összefoglalót adott, többek között a csíki örmény hagyományokról, Zakariás Péter Csikszeredából. Örvendetes híreket tált Calinescu János Erzsébetvárosról, miszerint az igen szerény örménykatolikus létszám ellenére sikerült megoldani az erzsébetvárosi templom jövőjét. Egy alapítványt hoztak létre, amely felvállalta a templom állagának megóvását. (A kezdeményezés példa erejű lehet még azon közösségeknél is, ahol az egyházközösség számosabb.) Adományok már érkeztek (pl. a Székesfehérvári Örmény Kisebbségi Önkormányzattól) az elektromos hálózat felújítására, amely munkálatok folynak. A kolozsvári magyar-örmény közösségről B. Kovács Júlia számolt be a hallgatóságának.

A budapesti örmény-egyházközösség múltjáról először dr. Sasvári László beszélt, majd dr. Issekutz Sarolta ismertetett néhány dokumentumot, megvilágítva a Kádár Dániel apátplébános halála utáni állapotokat. Jegyzőkönyvből ismertette az 1991 évi választás eredményét az egyházközösség intézőbizottságának felállítására vonatkozóan, működésének megakadályozását, majd jogtalan megszüntetését, az új egyháztanács megalakulásának körülményeit. Az ott elhangzottak intő például szolgálhattak az erdélyi közösségek számára is.

A délutáni szakmai előadások a műtárgy- és műemlékvédelemmel (textíliák, bútorok, festmények és épületek) valamint az egyházi zenével foglalkoztak. Dr. Pásztor Emese az Iparművészeti Múzeum főmunkatársa többek között gyakorlati tanácsokat adott a textíliák (szőnyegek és palástok) helyes tárolási, kezelési módzatairól. Dr. Batári Ferenc (iparművészeti múzeum főosztályvezetője) emellett, hogy beszámolt az erdélyi körút során tapasztaltak alapján az örménykatolikus templomokban a fából készült műtárgyak megóvási feladatairól, emlékezet és egy videófelvétel alapján beszámolt a budapesti örménykatolikus templomban található múzeumról is. Miklósi Sikes Csaba sümegi múzeumigazgató, aki részt vett Szamosújvár építészeti felmérésében, komplex

megközelítését adta a műemlék város megmentése érdekében teendő feladatoknak. Véleménye szerint a város műemlékeinek megmentésének egyik legfontosabbja a műtárgyak megfelelő szolgáltatási funkcióinak megtalálása, amelyet követhet csak a tényleges felújítás és megőrzés. Természetesen vannak olyan feladatok is, amelyek azonnal megoldandók: a házak vizesedésének megakadályozása, amely elsősorban csatornázási feladat.

Fancsali János zenetörténész könyvtári kutatások alapján igen szemléletesen, a sajtó tükrében mutatta be az egyházi zenei életet Erdélyben.

Benyik Béla vetített képes előadása az örményországi szakrális kincsekről az ősi örmény kereszténység művészetét mutatta be igen nagy sikerrel.

A szakmai előadásokat Sebesi Karen Attilának az örmény költészetből válogatott, nagy átéléssel előadott versei oldották.

A konferencia előadásait az egyesület a közeljövőben egy kiadványban kívánja megjelentetni.

Szombaton a rendezők kérésére Leszkovszky Pál lelkész Dr. Guzsik Tamás közreműködésével szentmisét celebrált az Orlay utcai templomunkban, akiknek ezúttal is köszönetet mondunk. Sajnos a múzeumlátogatás elmaradt, mert az egyháztanács világi elnöke a múzeum megtekintését eleve teljesíthetetlen feltételekhez kötötte (a múzeum ma is felleltározatlan kincseinek átszállíttatása a rendezők költségén a Budapest V. Deák utcai Örmény Kulturális Centrumba). Avanesián Alex Úr még az ott könyörgő erdélyi magyar-örmény testvéreinknek sem engedte meg a látogatást, mert a "múzeum nincs megtekinthető állapotban". Isten házában az ünnepi hangulatot méltóképpen emelte Sebesi Karen Attila által elszavalt két vers.

A harmadik nap délutánján erdélyi testvéreink a Fővárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat kiállítótermében Szabó László: *Arménia, Anatólia, Levante* című fotókiállítását tekintették meg, majd kerek asztal beszélgetést folytattak a konferencián hallottakról. Végül egy megállapodást kötöttek a résztvevők, amely az együttműködés rövidtávú feladatait tartalmazza.

<><><><><>

Egy megállapodás margójára

"Az örmény-katolikus egyház története és művészete" című konferencián jelenlevő erdélyi képviselők a konferenciát követő kerek asztal beszélgetések során, megtárgyalva a megfogyatkozás, elmúlás veszélyeit, a jobb jövő érdekében egy megállapodást írtak alá, amely megállapodás létrejöttében katalizátorként közreműködött az "Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület" is. A megállapodás szövege a következő:

Megállapodás,

mely az "Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület" 1997. november 20. és 22. között Budapesten rendezett "Az örmény-katolikus egyház története és művészete" című konferenciáján jelenlevő erdélyi képviselők, valamint a házigazda szerepet betöltő egyesület között született és a hatékonyabb együttműködési igények figyelembevételével jött létre:

1. A jelenlevők mielőbb megküldik egymásnak az 1998-as előzetes esemény és műsor-naptárukat, hogy egyeztetések után közös projektekben is gondolkozhatnak a következő esztendőre.
2. A közös és különprogramok révén külön-külön és együttesen készítik el a pályázatokat.
3. Az 1998-as esztendőben kiemelt helyen szerepel az 1848/49-es forradalom és szabadságharc 150 éves évfordulója: közösen, más civil szervezetek és személyek bevonásával (nem utolsó sorban az erdélyi örmény-katolikus egyház és más történelmi egyházaink), ennek magyar-örmény vonatkozásait kiemelve méltó közös megünneplése.
4. Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület Országos Elnökségének (3400. Kolozsvár, str. Densuseanu, nr. 6/a) megkeresése programajánlatokkal, esetleg tagfelvételi kérelemmel.
5. Egy információs hálózat megteremtése, kiépítése Erdélyben és egy koordinációs központ létrehozása Kolozsváron, ideiglenesen.
6. Kapcsolatfelvétel szorgalmazása olyan szervezetekkel, magánszemélyekkel akik a nagyvilág bármelyik sarkán valamilyen módon kötődnek a magyarörménységhez.
7. Egy magyarörmény gálaműsor megszervezése Erdélyben és az anyaországban, bevonva nagynevű és örmény származású művészeket.
8. Egy "Magyarörmény Világszövetség" - elképzelés továbbfejlesztése.
9. Rendszeres találkozások megszervezése Erdélyben és mindenütt, ahol igény mutatkozik erre.
10. Rendszeres tájékoztatások megküldése a felelős anyaországi és a romániai magyar érdekképviseleteknek, hivataloknak.
11. Az örmény katolikus egyház műemlék- és műtárgyvédelme, beleértve a temetőket is.

Kelt Budapesten 1997. november 22-én.

A megállapodást következő képviselők írták alá

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület részéről dr. Issekutz Sarolta

Kolozsvári képviselők: Sebesi Karen Attila és B. Kovács Júlia

Szamosújvárról: Tarisnyás Csilla

Gyergyószentmiklósról Buslig Gyula

Csíkszépvízről (Csikszeredáról): Zakariás Péter

Erzsébetvárosról: Calinescu János

E megállapodás történelmi jelentőségű az erdélyi magyar-örmény kolóniák jövője szempontjából. Azt jelenti, hogy a szórványban és gyakran elszigetelten élő magyar-örmény közösségek megtalálták egymást. A konferencián történő beszélgetések alapján arra az elhatározásra jutottak, hogy identitásuk, hagyományaik és értékeik megőrzése érdekében jobban kell aktivizálniuk magukat. E munkában elsősorban saját magukra és belső erőforrásaikra számíthatnak. Ez a forrás nem kicsi, különösen akkor, ha az identitás sziklahasadékából eredezik. Mint az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület tapasztalatából leszűrhető, viszonylag kis anyagi háttérrel kellő lelkesedéssel is igen sok eredményt lehet elérni. Az elmúlt időben tapasztalhatták: egynéhány szendvics, némi üdítő és valamilyen alkalom képes összehozni a közösséget. Ha a közösség feléled és megmutatja magát, életképességét, akkor már a hivatalos forrásokból is lehet támogatást kérni. A legfontosabb most, hogy a kolóniák egymással egyeztetve közös és egyéni programokat dolgozzanak ki, azokkal pályázzanak.

A beszélgetések során többször felmerült az örmény-katolikus egyház szerepe e munkában. Meg kell találni az egyensúlyt a vallási és a kulturális alapokra épülő szerveződés együttes működésére. Általában elfogadott nézet szerint a kisebbségi közösség fennmaradásának két legfontosabb záloga a vallás és a nyelv, amely mellett fontos szerepet játszanak még egyéb tényezők is, mint a hagyományok és a közös múlt ápolása, a közös kultúra.

A magyar-örmények körében hangsúlyt elsősorban vallási alapokra kell helyezni, hiszen az örmény nyelvnek már nincs összetartó szerepe. Magyarországhoz hasonlóan Erdélyben sem beszélnek az örmény nyelvet, csak a magyart. A vallást tekintve, az örménykatolikus vallás sem lehet kizárólagos, hiszen az örmény identitású magyar-örmények egy része ma már nem örménykatolikus (pl. közülük sok reformátusok is akad). Mint látható mindkét alappillér egy kicsit bizonytalan, ezért a szokásosnál nagyobb hangsúlyt helyezni a kulturális alapokon működő közösségteremtő tevékenységnek, az örmény származási eredet ápolásának, az örmény identitástudatnak. Hangsúlyozottan kell foglalkozni a családfakutatással, össze kell fogni a valamilyen fokon is örmény származású embereket. Meg kell ismertetni az ősi (közele és távoli) kultúrát és hagyományokat. Az örmények igenis büszkék lehetnek mind a távoli örményországi ősi kultúrájukra, mind arra a hagyományrendszerre, amelyet Erdélyben teremtettek meg. Hasonlóan büszkék lehetnek ma élő és a közelmúltban elhunyt örmény származású testvéreik kulturális tevékenységeire is. A múlt megismerése és annak vállalása összehozza és összetartja a közösséget.

A beszélgetések során tisztázódni látszódott, hogy minden fontosabb közösségben a ma is funkcionáló "búcsú" kívánkozik a helyi rendezvénysorozat centrumába (a sarokpont a vallás). Ahol ilyen hagyományos örmény-katolikus "búcsú" ma nincs, ott fel kell éleszteni egy korábbi hagyományt az éves találkozásokra.

A közösségek terveznek két nagy rendezvénysorozatot is, amely részben a magyar-örmények széleskörű bemutatkozását jelenti, részben az egyéb tevékenységek anyagi bázisa megteremtését célozza. A közösségek természetesen megünnepelik a szokásos örmény ünnepeket. A nagyobb rendezvények mellett teret kell biztosítani a

közösségképző kisebb összejöveteleknek is, amelyekhez részben az egyház, részben a civil szerveződés biztosítaná a feltételeket. Bár e rendezvényeknél elsősorban az idősebb korosztályokra számíthatnak, a jövő azon múlik, hogy a fiatalságot képesek-e aktivizálni.

Szükség van egy folyóiratra, amely jelenleg az ARMÉNIA c. újság. Ezen újságnak kedvezőbb anyagi feltételeket kell teremteni, hogy nagyobb példányszámban tudjon megjelenni, azaz több helyre eljusson

Az önszerveződő tevékenység megindulásának természetesen infrastrukturális feltételei is vannak, amelyekre átmeneti megoldásként Kolozsvárott adódott lehetőség.

Mit tud segíteni az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület az erdélyi magyar-örmény, örmény-magyar közösségnek? Jelenleg elsősorban szellemi háttérrel tud biztosítani. A szellemi háttér, előadásokban és rendezvényekben való közreműködést jelenthet, valamint egy lelki közösségvállalást erdélyi magyar-örmény, örmény-magyar testvéreinkkel. A szellemi közösség-vállalás további legfontosabb formája a szellemi értékek közös megteremtését és terjesztését jelenti. Szerény lehetőségeinkhez igazítottan természetesen anyagi támogatást is tudunk vállalni.

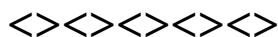
Mit vár az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület erdélyi magyar-örmény testvéreitől? Gyökereinek megőrzését és óvását. Ma Magyarországon kb. 15000 erdélyi gyökerekkel rendelkező magyar-örmény ember él, azaz a hazai örménység kb. 95-98 %-a. Azok az örményszármazású magyarok, akik 350 évvel ezelőtt I. Apaffy Mihály fejedelem hívására telepedtek le Erdélyben. Magyarországon ma szinte semmilyen olyan épület, temető, templom, nincs, amely ebből az időszakból származik. Vannak ugyan levéltárban örményekre vonatkozó dokumentumok, de ezen kívül csak néhány tábla, felirat, fejkő utal az örménység jelenlétére. E kb. 15.000 örmény identitást vállaló magyarörménynek van ugyan egy újkori örmény-katolikus temploma Budapesten, de ezen kívül történelmi hagyományú temetője, temploma és iskolája Erdélyben található. E gyökér megőrzése és változatlan állagának megóvása, ápolása igen súlyos kötelezettségünk. Ha a maroknyi magyarörmény közösség Erdélyben fennmarad és tevékenykedik, netalántán gyarapszik, ez a legnagyobb, amit erdélyi magyar-örmény testvéreink közösségünkért megtehetnek. Ilyen kötelezettségünknek természetesen nekünk is van Erdélyben és Magyarországon egyaránt, ígérjük, ameddig arra lehetőségünk lesz megtesszük.

Az erdélyi magyar-örmény közösség minél további fennmaradása érdekében úgy érezzük, az ottani örmény szemlélet bizonyos kitágítása szükséges. Vannak olyan definíciók, hogy az örmény, aki "örmény-katolikus" és szerepel az egyházi összeírásban. Kétségtelenül ez a lista képezi az örménység magját, de javasoljuk az értelmezés kitágítását. Mi Magyarországon magyar-örménynek tekintjük azokat is akik nem örmény-katolikus szertartás szerint lettek megkeresztelve, hanem bárkit, aki vállalja az örmény identitást, valamilyen fokon örmény vér csordogál az ereiben. Így pl. nagyon sok örmény származású református tagja van egyesületünknek. A szigorú vallási megkötés feloldása kicsit más színezetet is ad ugyan az örmény kisebbségi tevékenységnek (mint

már utaltunk rá, ezért találóbb a "Kulturális Egyesület" elnevezés), de úgy véljük, ma már csak így tartható meg a közösség.

dr. Issekutz Sarolta

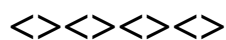
Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke

Programajánlat

- Folytatódnak a Fővárosi Örmény Művészeti Kiállítóterem és Stúdió önálló programjai a Budapest V. Akadémia u. 1. II. 293 szám alatt.
A stúdióban még 1997 december 18.-ig, **Szabó László: Arménia, Anatólia, Levante** című fotókiállítása tekinthető meg, minden kedden 14-17 és csütörtök 14-16 óráig (Felhívjuk a figyelmet, hogy 16 óra után a kiállító terem az Akadémia u. 3. szám alatti portán keresztül közelíthető meg).
- 1998-ban is folytatódik Fővárosi Örmény Művészeti Kiállítóteremben és Stúdióban (Budapest V. Akadémia u. 1. II. 293 szám alatt) Benyik Béla vetítettképes előadás-sorozata Örményországról és az örmény műkincsekről. Az előadásokat minden hónap első szerdáján 17 órakor tartjuk.
- **Csak felnőtteknek !** Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület egy korábbi hagyományt kíván újraéleszteni. Az idősök elbeszélése alapján tudjuk, hogy a két háború között élt egy hagyomány, amely szerint **az örmények havonta egyszer a város egy meghatározott vendéglőjében vagy sörözőjében, fehér asztal mellett, találkoztak és beszélgettek. A hagyomány felélesztése és megbeszélése céljából egy sörpartit szervezünk a Csendes Étteremben, Budapest V. Múzeum krt. 13.** (bejárat a Ferenczy utcai oldalon) 1997 december 20-án délután 16 órára (tel: 267-0218).

Mindenkit szeretettel várunk, akinek ötlete, ajánlata van, vagy egyszerűen beszélgetni akar egy pohár sör mellett. A találkozó önköltséges.

Információk

- Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja az adományok gyűjtését az erdélyi örmény kolóniák részére. Az adományok leadása az egyesület székhelyén. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni.
Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Hilton fiók: 10100723-72594972-00000007
- Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület köszönetet mond dr. Simay Attilának az 5000 Ft adományáért.
- Továbbá köszönetet mond a Krisztinavárosi Általános Iskolának, Lajos Lászlóné kémia, biológia szakos tanárnőnek, az egyesületnek adományozott iskolai kémiai laborfelszerelésért, könyvekért, melyeket az egyesületünk továbbított a szamosújvári kolóniának.

- Az Egyesület egyúttal köszönetét fejezi ki valamennyi adományozónak önzetlen adományáért, továbbá valamennyi közreműködőnek a konferencia szervezésében anyagi áldozatoktól sem mentes segítségével.

- **A Fővárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat székhelye:**

1054. Budapest V. Akadémia u. 1. II. em. 261. és 293.

Tel/fax: 302-7389. Tel: 153-4444/155 A ki állítóterem melléke: 156

Nyitvatartási rend: Iroda: hétfő és szerda 9-15 óra, kedd 14-19 , csütörtök 12-17 óra

Kiállítóterem: kedd 14-17, csütörtök 14-16 óra

dr. Issekutz Sarolta elnök félfogadása minden hónap 1. csüt. 16- 18 óráig II. em. 261.

- **Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye:**

1015. Budapest Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1922 Budapest Pf. 168. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel:** 201-2401.

A fogadóidő minden szerdán 16-18 óra között.

Erdélyi Örmény Gyökerek

A Fővárosi Örmény Klub időszak kiadványa

Főszerkesztő: dr. Issekutz Sarolta

Munkatársak: dr. Sasvári László, dr. Magyar István Lénárd,

Juhos-Kiss János, Fancsali János

Szerkesztőség: 1922. Budapest Pf. 168. *Tel:* (1) 201-1011 *Fax:* (1) 201-2401

